

Sociální politika

Anotace kurzu

Identifikace kurzu

SPP 704

Kombinované bakalářské studium oboru sociální politika a sociální práce.

Rozsah a zařazení předmětu: jarní semestr

Vyučující : doc. PhDr. Tomáš Sirovátka, CSc. (garant kurzu), Mgr. Markéta Horáková, Ing. Miroslava Rákoczyová

FSS MU, Katedra sociální politiky a sociální práce, Gorkého 7, 60200 Brno

Tel. 05 49496550, Fax: 05 49491920 e-mail: sirovatk@fss.muni.cz, horakova@fss.muni.cz
rakoczyo@fss.muni.cz

Konzultační hodiny: ve dnech konzultací a dále ve stanovených dnech a hodinách pro JS 2005; Sirovátka PO 10 – 11.30; Horáková ST 13 – 14.30, Rákoczyová ST 14 – 15.30

Cíle předmětu

Kurz seznamuje studenty s principy, funkcemi, cíli, nástroji a účinky sociální politiky. Věnuje pozornost jejím aktuálním problémům a jejich řešením přijímaným v České republice a v zahraničí.

Studenti by měli porozumět vazbám mezi řešenými problémy, procesem formování sociální politiky a jejími účinky. Měli by si osvojit schopnost hodnotit různé oblasti sociální politiky z tohoto pohledu.

Měli by takto získat předpoklady k hledání a nalézání vhodných řešení sociálních problémů v jednotlivých oblastech sociální politiky.

2. Způsob studia a zakončení kurzu

2.1 Přístup k předmětu

Obtížnost předmětu

Studenti by si měli uvědomit, že sociální politika je předmět **obtížný** z následujících důvodů:

a) vyžaduje od těch, kteří se jí zabývají, dvě nesnadno slučitelné vlastnosti:

- teorie sociální politiky a její studium vyžaduje kritickou mysl hodnotící nezaujatě její opatření a zvláště jejich účinky
- praxe sociální politiky vyžaduje osobní zaujetí problémy, které sociální politika řeší a vnitřní přesvědčení o smyslu principů, jimiž se sociální politika řídí, jejich tvůrčí a důsledné prosazování

Optimální je, aby se obě vlastnosti navzájem doplňovaly.

b) sociální politika vyžaduje komplexní přístup k problematice, kterou se zabývá : problémy, které řeší jsou ze své povahy sociálními problémy a řešení sledují proto především sociální cíle, tato řešení zahrnují ale důležitá ekonomická, etická, právní, veřejně-politická a psychologická hlediska, jež je třeba brát v úvahu. Při jejich analýze je potřeba využít teoretických konceptů a metod různých společenských věd, včetně statistických a matematických postupů, jež některé z těchto věd používají.

Naše perspektiva jako vodítko ke studiu

Sociální politika jako soubor opatření v různých oblastech a s různými cíli může být pojednána v různých perspektivách. Také různé učebnice a práce o sociální politice se odlišují v akcentu na určitou perspektivu sociální politiky. Většina z nich se zaměřuje na nástroje sociální politiky, řada z nich se ale zabývá i teoretickými, ideologickými principy a východiský sociální politiky, jejími cíli a funkcemi, jiné akcentují více problémy, jež sociální politika řeší. Některé učebnice se zabývají více ekonomickými aspekty, jiné právními aspekty, další pak veřejně-politickým procesem formování a prosazování sociální politiky. Všechna hlediska jsou pro nás důležitá. Budeme-li usilovat o vlastní perspektivu pohledu, předpokládáme, že uvedená hlediska posuzování sociální politiky zvládneme alespoň na elementární úrovni.

Perspektivou, v níž nahlížíme sociální politiku v tomto kurzu, je perspektiva **vnitřní logiky sociální politiky** jako teoretické disciplíny a praktické lidské činnosti. Tato logika zahrnuje několik následujících rovin, jež jsou spolu navzájem propojeny:

1. Sociální politika reaguje na určité sociální problémy (a je proto nutné pochopit podstatu a společenský význam těchto problémů).
2. Sociální politiku realizují určité subjekty (aktéři) - ti sledují své vlastní sociální a politické zájmy ve vztahu k problémům, jež jsou řešeny (a měli bychom se snažit těmto zájmům porozumět).
3. Sociální politika sleduje určité cíle, jež jsou definovány aktéry sociální politiky ve snaze reagovat na dané problémy a ve snaze sledovat přitom své zájmy (tyto cíle bychom se měli snažit identifikovat).

4. Sociální politika využívá k dosažení vymezených cílů určité nástroje - legislativní, ekonomické - finanční, administrativní, sociálně-kontrolní a politické. Tyto nástroje by měly odpovídat zvoleným cílům a umožňovat jejich dosažení.

5. Sociální politika dosahuje určitých výsledků a účinků - patří k nim kvalita a kvantita sociálních služeb a sociální práv občanů. Rozsah a směr distribuce finančních zdrojů a služeb je jedním z indikátorů dopadů sociální politiky. Důležitý je zejména dopad opatření sociální politiky na životní úroveň lidí a na sociální strukturu společnosti.

Cílem studia předmětu je poznávat sociální politiku ve všech uvedených rovinách a pochopit souvislosti mezi nimi. K tomu je důležité v přístupu k obecným problémům, i ke každé dílčí konkrétní oblasti sociální politiky využít jako vodítko výše uvedený analytický pevný rámec.

V tomto rámci se zabýváme procesem tvorby sociální politiky z hlediska vztahu potřeb, nákladů, použitých nástrojů, a konečně výstupů (opatření) a účinků těchto opatření:

1. Zdroje a vstupy potřebné na dané politiky (etické, sociální, kulturní, finanční, administrativní, personální aj.)

2. Tvorba (proces) politiky, resp. sociálních intervencí v širokém slova smyslu

Je to proces tvorby sociálních politik – rozhodováním o ní a její implementací, její organizací v rámci širšího veřejně-politického procesu, v němž jsou zainteresováni sociální aktéři.

3. Výstupy

a) podstata, rozsah, úroveň, kvalita služeb - opatření sociální politiky

b) rozsah populace kryté opatřením, rozsah prostředků - služeb poskytovaných pro různé segmenty populace, tedy jejich cílenost k různým skupinám populace a kritéria jejich poskytování (podmínky vzniku nároku na ně)

4. Výsledky-účinky – dopad opatření sociální politiky (na kvalitu života společnosti, na sociální strukturu a sociální vztahy).

V užším kontextu funkcí sociální politiky jde například o dopad na eliminaci chudoby, na snížení nerovností, na kvalitu lidského kapitálu (potenciálu), na individuální a sociální jistoty lidí.

V širším kontextu funkcí sociální politiky jde o dopad na sociální strukturu a na sociální procesy - zejména na sociální kohezi společnosti resp. na sociální konflikty, a na širší ekonomické i sociální procesy včetně ovlivňování hodnotových orientací převládajících ve společnosti a v sociálních skupinách.

Výstupy sociální politiky nejsou totéž co účinky. Výstupy jsou totiž konfrontovány s úrovní potřeb respektive sociálních problémů – například s rozsahem chudoby, nerovností, konflikty ve společnosti, s kvalitou života a lidského potenciálu, s dosaženou úrovní sociálních a životních jistot. „Výkony“ sociální politiky pak určitým způsobem ovlivňují, ovšem v interakci s jinými sociálními institucemi (jako je zejména trh a rodina) sociální jistoty, kvalitu života a sociální rozvoj.

2.2 Postup při samostatném studiu

Při studiu předmětu se studenti řídí manuálem a časovým rozvrhem studia. Postupují v těchto krocích:

- v manuálu si povšimnou cílů studia tématu, uvedení do tématu a klíčových pojmů
- takto orientováni studují předepsanou literaturu v předepsaných učebnicích a v čítance případně doplňující doporučenou literaturu
Využity jsou dvě základní vcelku rozšířené učebnice sociální politiky, konkrétně M. Potůček – Sociální politika (SLON), a dále V. Krebs a kol. Sociální politika (Codex). Další materiály jsou zařazeny do *elektronické čítanky*. Jejich výběr je podřízen požadavku, aby vhodně odpovídaly obsahu témat a kontrolním otázkám.
- po nastudování literatury odpovídají studenti na kontrolní otázky v manuálu a ověřují správnost odpovědí v literatuře, případně doplňují své znalosti dalším studiem. Otázky jsou přímo vázány na téma a mají ověřit, nakolik studenti pochopili základní pojmy a obsah tématu.
- pokud jsou studenti schopni odpovědět kontrolní otázky, procvičují „aplikace“ v manuálu. Aplikace jsou myšlenková cvičení, respektive modelové situace, jež mají pomoci pochopit důležité souvislosti tématu s jinými tématy a v širším kontextu „vnitřní logiky“ sociální politiky.

2.3 Samostatné úkoly

V průběhu studia studenti plní domácí úkoly v termínech daných časovým rozvrhem.

- a) zpracují dva zkušební průběžné testy (charakter otázek v testu je blízký kontrolním otázkám, případně aplikacím uvedeným v manuálu)
- b) zpracují samostatnou domácí práci (zadání viz dále)

2.4 Zakončení předmětu

zápočet (domácí práce a seminární práce podle zadání, 2 písemné testy)
zkouška (písemná a ústní)

3. Zkrácený sylabus předmětu (témata) a literatura k tématům

A. Obecná část

Blok 1: Funkce a cíle sociální politiky, přístupy k nim

1 Sociální procesy a sociální politika, vznik sociálního státu a jeho základní funkce

Flora P., Heidenheimer A.J: 22-28, 37-44, Večeřa: 53-59.

2 Principy a cíle sociální politiky

Durdisová, Kotýnková, Krebs et al.: 19-30, Sirovátka 1997: 151-154 , Večeřa: 62-66

Sirovátka T. (ed.) 2000: 201-206.

3 Sociální stát, jeho typy a jeho vývojová stadia

Flora P., Heidenheimer A.J: 383-387, Potůček 1995: 35-41, Večeřa: 70-72

Blok 2: Sociální politika jako součást veřejné politiky

4 Sociální politika jako sociálně-politický proces

Potůček: 49-51, 55-57, Tomeš: 159-165

5 Nástroje sociální politiky

Potůček 1995: 51-54, Tomeš: 141-151

6 Účinky sociální politiky

Sirovátka 1997: 154-159, 166-171

Sirovátka T. (ed.) 2000: 33-51, 131-156.

Blok 3 Základní oblasti a nástroje sociální politiky: sociální rizika

7 Sociální rizika a sociální zabezpečení

Potůček 1995: 69-75, Durdisová, Kotýnková, Krebs: 126-143

8 Sociální pomoc

Durdisová, Kotýnková, Krebs, et. al.: 212-225, Mareš, P.: 109 – 115, 120-136, 149 – 152

Winkler, J. in Sirovátka T. (ed.) 2000: 105-129.

9 Sociální pojištění

Durdisová, Kotýnková, Krebs, et. al.: 144 – 161, Brdek, M., Jírová, H.: Sociální politika v zemích EU a ČR: 211 – 219 a 331 – 339.

Blok 4 Základní oblasti a nástroje sociální politiky: sociální rozvoj

10 Prevence sociálních problémů: politika pracovního trhu

Sirovátka, T.: Politika pracovního trhu: 82 – 104, Durdisová, Kotýnková, Krebs, et. al.: 232 – 242.

11 Sociální rozvoj a lidský kapitál: zdravotní politika

Večeřa, M.: Sociální stát – východiska a principy, Sociologické nakladatelství, Praha 1993, str. 83 – 85, Potůček, M.: Sociální politika, SLON, Praha 1995, str. 77 – 86, Durdisová, Kotýnková, Krebs et. al.: 243 – 268

12 Sociální rozvoj a lidský kapitál: vzdělávací politika

Durdisová, Kotýnková, Krebs et. al.: 311-328, Potůček, M.: 87-94

13 Sociální rozvoj a lidský kapitál: rodinná politika

Sirovátka, Bubnová, Wildmannová in Sirovátka T. (ed.) 2000: 53-69.
Brdek, M., Jírová, H.: Sociální politika v zemích EU a ČR: 184 – 192, 205-211, Potůček, M.: 101 – 108

14 Sociální rozvoj a lidský kapitál: bytová politika

Durdisová, Kotýnková, Krebs, et. al.: 285-309
Problémy sociální politiky na přelomu tisíciletí, VŠE, Praha 2000: 91 – 99

Lux, M. et al. Bydlení - věc veřejná. Sociální aspekty bydlení v České republice a zemích Evropské unie. Praha, SLON 2002, s. 73-86, 166-177.

Blok 5 Sociální politika EU

15 Mezinárodní instituce a úmluvy, sociální politika EU

Potůček 1995: 109-115, Potůček 1999: 221-225
Durdisová, Kotýnková, Krebs, et. al.: 113-125

16 Harmonizace a integrace systémů sociálního zabezpečení

Potůček 1999: 225-227, MPSV ČR, Praha 1998. Sociální zabezpečení osob pohybujících se v rámci EU: 7-20.

4. Seznam studijních materiálů

Literatura povinná:

Učebnice

Potůček M.: Sociální politika. Praha, SLON 1995.

Sirovátka T. (ed.) Česká sociální politika na prahu 21. století. Efektivnost, selhávání, legitimita. Brno: Masarykova univerzita 2000.

Durdisová J., Kotýnková, M., Krebs V., Poláková O., Žižková J., Vlček, M. : Sociální politika. Praha, ASPI 2002, případně příslušné části možno studovat rovněž podle Durdisová, Krebs a kol. Sociální politika, Codex 1997, 2000, 2002.

Čítanka: (zahrnuje výběr z následujících prací)

Sirovátka T. (ed.) Sociální zabezpečení. Brno, Masarykova univerzita 1997.

Potůček M. Křížovatky české sociální reformy. Praha, SLON 1999.

Tomeš I.: Sociální politika. Teorie a mezinárodní zkušenost. Praha, Socioklub 1996.

Večeřa M. : Sociální stát. Východiska a přístupy. Praha, SLON 1993.

Brdek M., Jirová H.: Sociální politika v zemích EU a ČR. Praha, Codex 1998.

Flora P., Heidenheimer A.J: The Development of Welfare States in Europe and America .New Brunswick, Transaction Publishers 1990, s. 22-28, 37-48, 383-387.

Sirovátka T. Politika pracovního trhu, Masarykova univerzita 1995.

Mareš P.Sociologie nerovnosti a chudoby, Praha: SLON 1999.

MPSV ČR : Sociální zabezpečení osob pohybujících se v rámci EU. Praha 1998.

Problémy sociální politiky na přelomu tisíciletí, VŠE, Praha 2000: 91 – 99

Doporučená literatura:

časopisy: Práce a sociální politika, Sociální práce-sociální práce (dva poslední ročníky), Hospodářské noviny a Ekonom (aktuální stati).

Esping-Andersen, G.: The Three Worlds of Welfare Capitalism 1990. Princeton: P. Univ.Press, s. 9-38. In Sociologický časopis, 1991, č. 5. (s. 545-567).

Lux, M. et al. Bydlení - věc veřejná. Sociální aspekty bydlení v České republice a zemích Evropské unie. Praha, SLON 2002, s. 73-86, 166-177.

Harmonogram plnění úkolů a časový plán studia

1. konzultace 12. března 2005 FSS MU Brno (So)

*Úvodní seminář : Plán a způsob práce kurzu. Učebnice a skripta. Výstupy a zpětné vazby.
Konzultace témat 1 až 6*

1. týden 14. března až 20. března

Vypracování osobní strategie studia. Seznámení se s učebnicemi a literaturou.

studium: téma 1,2 (předepsané texty a další literatura, viz průvodce

zodpovězení otázek k tématu a procvičení – aplikace k tématu, podle manuálu)

2. týden 21 března až 27. března

studium: téma 3,4 (předepsané texty a další literatura, viz průvodce

zodpovězení otázek k tématu a procvičení – aplikace k tématu, podle manuálu)

Nahlášení tématu seminární práce 26. 3.

3. týden 28. března až 3. dubna

studium: téma 5,6 (předepsané texty a další literatura, viz průvodce

zodpovězení otázek k tématu a procvičení – aplikace k tématu, podle manuálu)

Studium literatury k seminární práci

Vypracování testu 1 (přijetí 1. dubna, odevzdání do 4. dubna)

4. týden 4. dubna až 10. dubna

studium: téma 7 (předepsané texty a další literatura, viz průvodce

zodpovězení otázek k tématu a procvičení – aplikace k tématu, podle manuálu)

Studium literatury k seminární práci

Zpětná vazba na test do 9. dubna

2. Konzultace 10. dubna

5. týden 11. dubna až 17. dubna

studium: téma 8 (předepsané texty a další literatura, viz průvodce

zodpovězení otázek k tématu a procvičení – aplikace k tématu, podle manuálu)

Zpracování a odevzdání osnovy seminární práce do 13. dubna

Studium literatury k seminární práci

Zpětná vazba na osnovu seminární práce do 21. dubna

6. týden 18 dubna až 24. dubna

studium: téma 9 (předepsané texty a další literatura, viz průvodce
zodpovězení otázek k tématu a procvičení – aplikace k tématu, podle
manuálu)

7. týden 25. dubna až 1. května

studium: téma 10 (předepsané texty a další literatura, viz průvodce
zodpovězení otázek k tématu a procvičení – aplikace k tématu, podle
manuálu)

Zpracování seminární práce

8. týden 2. května až 8. května

studium: téma 11 a 12 (předepsané texty a další literatura, viz průvodce
zodpovězení otázek k tématu a procvičení – aplikace k tématu, podle
manuálu)

Zpracování seminární práce

9. týden 9. května až 15. května

studium: téma 13 a 14 (předepsané texty a další literatura, viz průvodce
zodpovězení otázek k tématu a procvičení – aplikace k tématu, podle
manuálu)

Odevzdání seminární práce (termín: 12. května)

3. konzultace: 14. května

Zpětná vazba na seminární práci do 25. května

10. týden 16. května až 22. května

studium: téma 15 (předepsané texty a další literatura, viz průvodce
zodpovězení otázek k tématu a procvičení – aplikace k tématu, podle
manuálu)

Vypracování testu 2 (přijetí 20. května, odevzdání do 23. května)

Zpětná vazba na test 2 do 28. května

11. týden 23. května až 29. května

studium: téma 16 (předepsané texty v čítance a další literatura, viz průvodce
zodpovězení otázek k tématu a procvičení – aplikace k tématu, podle
manuálu)

Dopracování seminární práce

12. týden 29. května až 5. června

Dopracování seminární práce

(odevzdání doplňků k SP do 5. června)

Zpětná vazba na dopracovanou seminární práci do 12. června

Zadání seminární práce

Úkolem seminární práce je rozbor dané oblasti sociální politiky (respektive část komplexního rozboru).

Termín zpracování : 12. květen

Rozsah cca 10 - 15 stran textu 1,5 řádkování.

Zpracováno bude každým studentem samostatně vybrané téma (témata), přitom bude upřesněna požadovaná část (části) tématu. Studenti sami vybírají téma (oblast) sociální politiky a zpracují jeden až tři body osnovy, které spolu navazují. Účelem práce je zejména vysvětlit vazby mezi zvolenými body osnovy, nikoliv pouhý popis podle jednotlivých bodů osnovy.

Přílohou práce je seznam citované literatury. Odkazy na literaturu musí být přesné, podle pravidel citací: tedy v textu jméno autora, rok vydání práce, strana. V seznamu citované literatury pak příjmení a jméno autora, rok vydání, název práce, místo vydání, nakladatel. Citace z časopisů uvádějí vedle názvu článku název časopisu, ročník, číslo, strany, na nichž je článek zařazen. Práce, které neuvádějí citovanou literaturu podle pravidel, nebudou přijaty.

Předložení práce je jednou z podmínek udělení zápočtu.

Osnova pro zpracování vybrané oblasti sociální politiky

Část I

1. Stav oblasti, kterou řeší daná politika a úroveň odpovědí politiky na stav v dané oblasti
2. Aktuální problémy dané oblasti a problémy politiky, trendy
3. Sledované cíle a funkce určité politiky (a související hodnoty, principy, předpokládané účinky - obecná rovina, aktuální rovina resp. situace v ČR)

Část II

4. Subjekty, odpovědnosti a spolupráce, organizace, administrativa
5. Financování - příjmová a výdajová stránka, náklady, makro- a mikro- perspektiva
6. Práva, oprávnění a nároky : a) personální rozsah a dostupnost b) podmínky c) kvantita a dosah politik d) úroveň a kvalita

Část III

7. Hlavní změny k nimž došlo po roce 1989 v ČR
8. Hodnocení reálných účinků přijatých politik a případně změn - záměrné, případně nezáměrné účinky

9. Srovnání účinků a cílů

Část IV

10. Srovnání specifík politiky ČR v dané oblasti s jinou zemí EU (jinými zeměmi): společné a odlišné rysy, vysvětlení

11. Možná alternativní řešení politiky, jejich případné důsledky

12. Priority politických, případně dalších subjektů, jejich vliv na formování a implementaci politik.

Oblasti

Politika pracovního trhu - kompenzace příjmu v nezaměstnanosti PT-KP

Politika pracovního trhu - aktivní opatření PT-AP

Sociální zabezpečení SZ

Zdravotní politika ZP

Vzdělávací politika VP

Bytová politika BP

Rodinná politika RP

Důchodové pojištění D

Zabezpečení v nemoci a mateřství N-M

Sociální pomoc SPM

Sociální služby SSL

Rodinné dávky (státní soc. podpora) SSP

případně další podle návrhu studentů.

Zdroje informací: povinná literatura a rozšiřující doporučená literatura, zejména časopis Sociální politika.